

МІСЦЕ І РОЛЬ БЮДЖЕТНИХ ГРАНТІВ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

THE PLACE AND ROLE OF BUDGET GRANTS IN THE SYSTEM OF FINANCIAL LEGAL RELATIONS

Зінич Л.В., к.ю.н., доцент,
докторант кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Стаття присвячена ролі та впливу бюджетних грантів на фінансові відносини в Україні, зокрема в контексті культурних та соціальних проєктів.

Метою статті є аналіз місця та ролі бюджетних грантів у системі фінансових правовідносин для визначення їхнього впливу на цю систему, розвиток суспільства та забезпечення ефективного використання бюджетних коштів.

Автором визначено бюджетний грант як цільову фінансову допомогу, яка надається без зобов'язань щодо повернення, як це встановлено Бюджетним кодексом України та Податковим кодексом. Ці гранти мають вирішальне значення для фінансування проєктів у сфері культури, туризму та креативних індустрій, особливо після законодавчих змін у 2020 році, спрямованих на посилення державної підтримки цих галузей.

Висвітлюється місце бюджетних грантів у системі фінансових правовідносин через характеристику видів правовідносин, які виникають, змінюються та припиняються у процесі реалізації грантів. Встановлено, що під час реалізації грантів виникають бюджетні, податкові та фінансово-контрольні правовідносини.

Досліджуються різноманітні грантові програми Українського культурного фонду, такі як «Культура без бар'єрів», «Стипендія», «Культурна спадщина» тощо. Вони були створені для підтримки різноманітних форм художнього вираження і продемонстрували значний позитивний вплив завдяки численним успішним реалізаціям проєктів.

Роль бюджетних грантів у системі фінансових правовідносин проявляється у впливі таких грантів на соціальний та економічний розвиток і на суспільні відносини.

У підсумку зазначено важливість розуміння природи фінансових відносин, які виникають у зв'язку з наданням та використанням бюджетних грантів. Підкреслено, як ці відносини розвиваються та можуть бути охарактеризовані, що є важливим для розробки ефективних стратегій фінансування та забезпечення економічної стабільності.

Ключові слова: грант, бюджет, бюджетний грант, фінансова підтримка, фінансові правовідносини.

The aim of this article is to examine the role and impact of budget grants in the system of financial relations, with a view to determining their effect on this system, the development of society and the efficient use of budget funds.

The author defines a budgetary grant as targeted financial assistance provided without any repayment obligations, as provided for by the Budget Code of Ukraine and the Tax Code. These grants are of great importance for financing projects in the fields of culture, tourism, and creative industries, especially in light of legislative changes in 2020 that aimed to strengthen state support for these industries.

The article respectfully proposes that budget grants occupy a distinct position within the system of financial legal relations. To this end, it offers a detailed characterization of the types of legal relations that arise, change, and terminate in the course of grant implementation.

We are pleased to announce that a number of Ukrainian Cultural Foundation grant programs are currently being studied, including such notable initiatives as "Culture without Barriers," "Scholarship," and "Cultural Heritage." They were created with the intention of providing support for a variety of forms of artistic expression, and it is encouraging to see that they have had a positive impact on numerous successful projects.

It can be seen that budgetary grants play a role in the system of financial legal relations, influencing social and economic development and social relations.

It is ultimately important to understand the nature of the financial relationships that arise in connection with the provision and utilization of budgetary grants. It is worth noting that these relationships evolve and can be described as being of great importance for the development of effective financing strategies and the provision of economic stability.

Key words: grant, budget, budgetary grant, financial support, financial relations.

Актуальність теми дослідження. Бюджетні гранти у сучасних умовах виступають важливим інструментом фінансування та реалізації стратегічних цілей соціального та економічного характеру. Вони не лише фінансують важливі проєкти, але й створюють умови для розвитку громадянського суспільства, сприяють прозорості бюджетного процесу.

Однак, щоб бюджетні гранти справді виконували свою роль, необхідно створити ефективну систему їхнього контролю та управління ними. Вдосконалення механізмів грантового фінансування повинне передбачати ефективне правове регулювання, прозорі процедури відбору проєктів та ефективний моніторинг виконання грантів. Це, своєю чергою, підвищить ефективність використання бюджетних коштів та зміцнить довіру до державних інститутів.

Громадськості, державі та органам місцевого самоврядування слід правильно розуміти місце та роль бюджетних грантів у системі фінансових правовідносин для створення ефективних стратегій фінансування та забезпечення стійкості економіки у сучасних умовах.

Дослідження цієї теми дозволяє розкрити переваги та недоліки бюджетних грантів, зумовлює глибоке розу-

міння фінансових правовідносин і розвитку прозорих механізмів фінансування.

Метою статті є аналіз місця та ролі бюджетних грантів у системі фінансових правовідносин для визначення їхнього впливу на цю систему, розвиток суспільства та забезпечення ефективного використання бюджетних коштів.

Стан дослідження: різноманітним аспектам бюджетних грантів приділяли увагу такі вітчизняні науковці, як Н. Я. Якимчук, І. В. Ковальчук.

В основному у науковій літературі приділяли увагу проблематиці бюджетної підтримки регіонального розвитку, фінансово-бюджетній спроможності територіальних громад, зокрема такі вчені, як М. К. Дяченко, П. Маліборський, М. М. Лаврентьев та інші.

Результати дослідження. У законодавстві України правовідносини щодо виконання грантів вперше почали регулюватися у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [1], який був прийнятий ще 13 грудня 1991 року. З розширенням сфери застосування грантів дефініцію «гранту» ще й закріпили Закони «Про Український культурний фонд» [2], «Про культуру» [3], «Про виконання

програми Глобального фонду для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією в Україні» [4], «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [5], «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні» [6].

У кожному зі згаданих законів дається дещо відмінне визначення поняття «грант». Це пов'язано з тим, що гранти використовуються у різних сферах та мають різні цілі. Можемо стверджувати, що з моменту закріплення терміну «грант» у Законі «Про науково-технічну діяльність» законодавча база поступово розширювалася та удосконалювалася. Результатом цього стало і закріплення у Податковому кодексі України [7] спеціального поняття «бюджетний грант». А у Бюджетному кодексі України [8] для того, щоб забезпечити прозорість та відкритість у процесі надання грантів бюджетними установами, встановлено правила, за якими гранти повинні включатися до складу доходів і видатків бюджету.

Якщо звернутися до розуміння поняття «бюджетний грант», то воно було закріплено в Податковому кодексі України у 2020 році після прийняття законопроекту щодо державної підтримки культури, туризму та креативних індустрій.

Відповідно до п. 14.1.277 прим. 1, «бюджетний грант – це цільова допомога у вигляді коштів, майна, що надається на безоплатній і безповоротній основі за рахунок державного або місцевого бюджетів, міжнародної технічної допомоги для реалізації проєктів або програми у сферах культури, туризму, у сфері креативних індустрій, спорту та інших гуманітарних сферах у порядку, встановленому законом» [7].

Далі Податковий кодекс України містить «перелік надавачів бюджетних грантів», який визначає Кабінет Міністрів України. Нещодавно надавачами були Український культурний фонд, Фонд розвитку підприємництва, Український молодіжний фонд, а віднедавна додався й Український ветеранський фонд. Тобто, щоб грант був бюджетним, він повинен бути наданий одним із суб'єктів, визначених Кабінетом Міністрів України. Водночас Кабінет Міністрів України затвердив заснування Українського молодіжного фонду [9], метою діяльності якого є надання грошової підтримки для реалізації малодосліджених проєктів, які мають фінансуватися з бюджетних грантів.

Проблемним питанням грантового фінансування є те, що в жодному нормативно-правовому акті України не визначаються цілі державної грантової підтримки. Для порівняння: у Регламенті Європейського Парламенту про фінансові правила, що застосовуються до загального бюджету Союзу [10], статті 180 (сфера застосування і форма грантів) встановлюється, що гранти можуть надаватися для фінансування заходу, призначеного для сприяння досягненням різних політичних напрямів Союзу, функціонування органу, завдання якого є частиною політики Союзу та сприяє їй. Встановлення пріоритетів державної грантової підтримки сприятиме більш ефективному грантовому фінансуванню. Тому у законодавстві України повинні бути встановлені цільові орієнтири грантової підтримки.

У науковій літературі під бюджетним грантом розуміють окрему форму державної допомоги (підтримки), що надається за рахунок бюджетних коштів під час здійснення відповідних видатків бюджетів у формі та на підставах, визначених спеціальними законами [11, с. 75].

Відмінністю бюджетних грантів від інших видів фінансування є те, що вони надаються без необхідності повернення чи відшкодування. Бюджетні гранти можуть мати різні форми: фінансова підтримка, надання обладнання, послуги або інші ресурси, необхідні для реалізації проєкту. Важливою характеристикою бюджетних грантів є їхнє призначення для виконання конкретних завдань та досягнення певних цілей, встановлених в умовах надання гранту.

Для того, щоб детальніше охарактеризувати сутність бюджетних грантів, розглянемо окремі грантові програми. Взявши за основу Постанову Кабінету Міністрів України, Український культурний фонд пропонує грантові програми «Культура без бар'єрів», «Стипендія», «Культура. Регіони», «Культурна спадщина», «Відновлення культурно-мистецької діяльності». Вони спрямовані на підтримку всіх форм та напрямів мистецтва. Вплив грантових програм від Українського культурного фонду досить суттєвий, оскільки сьогодні є багато таких, які мають успішні історії застосування [12].

Висвітлення місця бюджетних грантів у системі фінансових правовідносин слід починати з характеристики видів таких правовідносин, які виникають, змінюються та припиняються у процесі реалізації грантів. Аналіз правовідносин у цьому аспекті дозволяє не лише розглянути всі особливості, але й чітко окреслити всі етапи функціонування бюджетних грантів. Зважаючи на те, що механізм надання бюджетних грантів передбачає складний процес, який охоплює кілька етапів (від постановки цілей грантового проєкту до фінансового звітування), можемо стверджувати про наявність бюджетних, податкових та фінансово-контрольних правовідносин.

На початковому етапі установи, що надають бюджетні гранти, зазвичай встановлюють певні критерії відбору проєктів, які можуть отримати фінансування. Ці критерії можуть включати наукову або практичну значущість проєкту, його інноваційність, потенційні соціальні чи економічні переваги, а також професійний досвід та кваліфікацію заявників. Переможцю грантового проєкту виплачується в повному обсязі чи частинами кошти, що були зазначені в грантовій пропозиції. Як відомо, накопичення, розподіл і перерозподіл централізованих коштів у фондах передбачає виникнення бюджетних правовідносин. Це твердження обґрунтовано і положеннями законодавства і умовами Типового договору про надання гранту [13]. Важливо зазначити, що, згідно з Законом «Про Український культурний фонд» ст. 13, джерелами формування коштів та майна Українського культурного фонду є кошти державного бюджету. Розмір фінансування Українського культурного фонду з державного бюджету щорічно визначається в Законі України «Про державний бюджет України на 2024 рік» [14] на відповідний рік окремим рядком. Бюджетний кодекс України грантові кошти відносить до власних надходжень бюджетних установ.

Слід зазначити, що податкові відносини, які виникають у зв'язку з наданням та реалізацією грантових проєктів, досить специфічні, оскільки залежать від низки факторів, зокрема від мети проєкту, характеру діяльності та витрат. Водночас, за загальним правилом, отримані в рамках грантів кошти, не включаються до загального доходу підприємства, а отже, не підлягають оподаткуванню на прибуток. Операції з отримання та використання грантових коштів не оподатковуються на додану вартість. Проте надання грантів сприяє створенню і збереженню робочих місць та, відповідно, внесенню загальнообов'язкових платежів до державного та місцевих бюджетів.

Якщо говорити про фізичних осіб-підприємців, відповідно до пункту 1 статті 292 Податкового кодексу України «...до доходу не включаються отримані такою фізичною особою пасивні доходи у вигляді процентів, дивідендів, роялті, страхові виплати і відшкодування, доходи у вигляді бюджетних грантів, а також доходи, отримані від продажу рухомого та нерухомого майна, яке належить на праві власності фізичній особі та використовується в її господарській діяльності» [7]. Виходячи з цієї норми, бюджетні гранти не включаються до доходу фізичної особи-підприємця та не оподатковуються.

Важливо розуміти, що фінансово-контрольні заходи є неодмінною умовою будь-якого грантового проєкту. Очевидно, що вони є гарантією ефективного викорис-

тання коштів та досягнення поставлених цілей. Порядок, строки та особливості фінансово-контрольних відносин у бюджетних грантах визначаються умовами грантового договору та законодавством України.

Відповідно до Типового договору про надання грантів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України, серед обов'язків грантоотримувача виділяють надання фінансових документів, які підтверджують співфінансування Проєкту з інших джерел у разі надання Фондом гранту за умови співфінансування.

У разі, якщо реалізацію проєкту буде припинено чи не завершено протягом дії цього Договору, потрібно у триденний строк повідомити Фонду про такі обставини. У строк, що не перевищує 10 календарних днів від дати настання таких обставин, повернути Фонду суму перерахованих частин (траншів) гранту.

Метою фінансового контролю грантових проєктів є забезпечення цільового використання коштів, оцінка ефективності проєктів, запобігання зловживанню сторонами і підвищення прозорості та підзвітності.

Роль бюджетних грантів у системі фінансових правовідносин проявляється у впливі таких грантів на соціальний та економічний розвиток і на суспільні відносини.

Як слушно зазначає І. М. Проць, у системі класифікації бюджетно-правових норм на норми-стимули та норми-обмеження гранти належать до норм-стимулів у таких правовідносинах [15, с. 398]. З цього можна зробити висновок, що гранти дозволяють стимулювати розвиток різних галузей суспільства, сприяти досягненню суспільних цілей та зміцнювати співпрацю між державою і громадянами.

Не менш важливим аспектом є дослідження впливу грантів на економічний розвиток крізь призму конституційно-правової відповідальності держави. Як слушно зазначає В. В. Книш, «Конституція України також детермінує економічний аспект конституційно-правової відповідальності держави перед українським суспільством та його громадянами. Згідно з ч. 4 ст. 13 Основного Закону

України, держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності й відповідальності, соціальну спрямованість економіки» [16, с. 63]. Це положення передбачає, що використання грантів має бути узгоджене з конституційними принципами і повинне спрямовуватися на забезпечення прав громадян.

Бюджетні гранти у фінансових правовідносинах впливають на такі аспекти: 1) перерозподіл бюджетних коштів, оскільки гранти дозволяють уряду перерозподіляти бюджетні кошти між різними місцевими бюджетами для фінансування регіональних проєктів та програм з метою збалансування розвитку та з інших причин; 2) стимулювання розвитку певних галузей, таких як наука, освіта, охорона здоров'я, інновації та інші; 3) регіональний розвиток, оскільки гранти допомагають збалансувати економічний розвиток різних регіонів країни, компенсуючи природні, кліматичні та інші особливості окремих територій; 4) інфраструктурний розвиток, адже гранти допомагають фінансувати будівництво доріг, установ та різних закладів для полегшення життя громадян.

Гранти відіграють важливу роль у розвитку суспільства, сприяючи соціальним змінам та інноваціям, оскільки часто спрямовані на підтримку нових ідей та підходів. Безумовно, під час надання грантів відбувається зміцнення громадянського суспільства, чим підтримує діяльність громадських організацій та ініціатив.

Отже, можемо стверджувати, що бюджетні гранти посідають самостійне місце у фінансових правовідносинах, які дозволяють перерозподілити бюджетні кошти на найважливіші напрями держави та стимулювати інновації.

Бюджетні гранти є важливими у фінансових правовідносинах, оскільки розвиваються і припиняються на різних організаційних та правових рівнях, до їх створення залучається значна кількість фізичних і юридичних осіб, і за допомогою бюджетних грантів досягаються цілі фінансування. Перспективним на сучасному етапі є розвиток партнерства між державою, бізнесом і громадянським суспільством для ефективного використання бюджетних грантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 01.11.2024 р.).
2. Про український культурний фонд. Закон України від 23.03.2017 р. № 1976-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1976-19#Text> (дата звернення: 03.11.2024 р.).
3. Про культуру. Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 04.11.2024 р.).
4. Про виконання програми Глобального фонду для боротьби із СНІДом, туберкульозом та малярією в Україні. Закон України від 21.06.2012 р. № 4999-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4999-17#Text> (дата звернення: 03.11.2024 р.).
5. Про благодійну діяльність та благодійні організації. Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 02.11.2024 р.).
6. Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні. Закон України від 06.03.2003 р. № 601-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/601-15#Text> (дата звернення: 03.11.2024 р.).
7. Податковий кодекс України. Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 02.11.2024 р.).
8. Бюджетний кодекс України. Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 02.11.2024 р.).
9. Деякі питання Українського молодіжного фонду. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2023 року №182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.11.2024 р.).
10. Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС, Євроатом) 2018/1046 від 18 липня 2018 року про фінансові правила, що застосовуються до загального бюджету Союзу. Європейський Союз, Євроатом; Регламент, Міжнародний документ від 18.07.2018 р. № 2018/1046. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_025-18#Text (дата звернення: 01.11.2024 р.).
11. Якимчук Н. Я. Особливості правового регулювання відносин в сфері надання бюджетних грантів. *Juris Europensis Scientia* Випуск 3, 2023. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/3_2023/15.pdf (дата звернення: 01.11.2024 р.).
12. Гранти на власну справу — історії успіху українців. URL: <https://www.grantsense.com.ua/blogs/granti-na-vlasnu-spravu-istoriyi-uspihu-ukrayinciv> (дата звернення 01.11.2024 р.).
13. Про затвердження форми договору про надання гранту. Мінкультури України; Наказ, Договір. Форма типового документа від 30.08.2018 р. № 756. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1068-18#Text> (дата звернення: 02.11.2024 р.).
14. Про державний бюджет України на 2024 рік. Закон України від 09.11.2023 р. № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (дата звернення: 03.11.2024 р.).
15. Проць І. М. Теоретичні підходи до класифікації бюджетно-правових норм стимулів. Аналітично-порівняльне правознавство № 3 (2024). URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/308386> (дата звернення: 02.11.2024 р.).
16. Книш В. В. Теоретико-правовий аналіз законодавства України про конституційно-правову відповідальність. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право № 3 (15), 2017. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/459424.pdf> (дата звернення: 03.11.2024 р.).